

ПРОДОВЖЕННЯ РОМАНІВ «МОЯ НЕЙМОВІРНА ПОДРУГА»
ТА «ІСТОРІЯ НОВОГО ІМЕНІ»

ДРАМАТИЧНА ЕКРАНІЗАЦІЯ

Елена Ферранте — італійський феномен сучасної літератури. Письменниця, яка не дала жодного інтерв'ю і жодного разу не з'явилася на публіці, але потрапила до сотні найвпливовіших людей світу за версією журналу «Тайм». Її книжки багато років не полишали топових позицій не тільки в італійських, а й у європейських та американських списках бестселерів.

Світ змінюється — той, що довкола, і твій власний. Колись Ліла на заздрість усім зіграла пишне весілля й оселилася в розкішній квартирі. Тепер вона з сином мешкає в злиденній новобудові і працює на ковбасній фабриці. Колись Елена кинула виклик суспільству й поїхала геть з Неаполя. Тепер вона — успішна письменниця, готується вийти заміж за професора з поважної родини. Дві молоді жінки, подруги дитинства, урешті опинилися в різних світах. Вони не бачитимуться роками, живучи тільки спогадами та короткими телефонними розмовами. Але відстань і час не здатні зруйнувати їхню близькість.

www.bookclub.ua

ISBN 978-617-12-6128-0

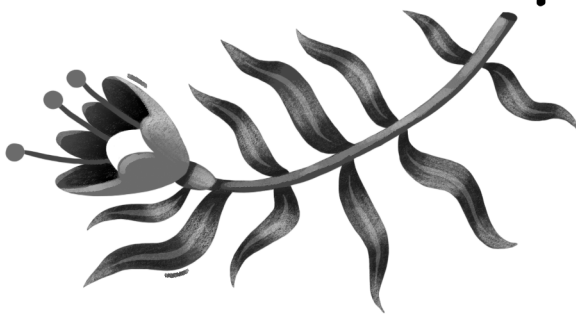
9 786171 261280

ЕЛЕНА ФЕРРАНТЕ ★ *Історія втечі та повернення*

ЕЛЕНА
ФЕРРАНТЕ

*Історія
втечі та
повернення*

ELENA FERRANTE

Storia di
chi fugge
e di chi resta

romanzo

ЕЛЕНА ФЕРРАНТЕ

Історія
втечі та
повернення

третя книга неаполітанського циклу

роман

ХАРКІВ 2021 КЛУБ
СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

УДК 821.131.1
Ф43

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Перекладено за виданням:
Ferrante E. Storia di chi fugge e di chi resta : Romanzo /
Elena Ferrante. — Roma : Edizioni e/o, 2013. — 384 p.

Переклад з італійської *Мар'яни Прокопович*

Дизайнер обкладинки *Оксана Волковська*

ISBN 978-617-12-6128-0
ISBN 978-88-6632-411-9 (іт.)

© Edizioni e/o, 2013
© Hemiro Ltd, видання українською мовою, 2021
© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад і художнє оформлення, 2021

Вказівник дійових осіб і короткий виклад подій попередніх книг

Родина Черулло (родина чоботаря):

Фернандо Черулло — чоботар, батько Ліли. Не дозволив доньці продовжити навчання після того, як вона скінчила початкову школу.

Нунція Черулло — мати Ліли. Підтримує доньку, але не має достатнього впливу, щоб протистояти чоловікові.

Раффаєлла Черулло — її називають також Ліна або Ліла. Народилася у серпні 1944 року. У шістдесят шість років безслідно зникає з Неаполя. Неймовірно здібна учениця, у десять років пише оповідання під назвою «Блакитна фея». Після початкової школи кидає навчання й опановує чоботарство. У юному віці виходить заміж за Стефано Карраччі й успішно управляє спершу ковбасною крамницею в новому районі, а потім взуттєвим магазином на площі Мартірі. Під час відпочинку на острові Іскія закохується в Ніно Сарраторе, заради якого кидає чоловіка. У Ліли народжується син Дженнаро, а спільне життя з Ніно закінчується невдачею. Відтак Ліла виявляє, що Стефано матиме дитину з Адою Каппуччо, і остаточно йде від нього. Разом з Енцо Сканно перебирається до перед-

містя Сан-Джованні-а-Тедуччо і починає працювати на ковбасній фабриці Бруно Соккаво.

Ріно Черулло — старший брат Ліли, теж чоботар. Разом із батьком Фернандо завдяки Лілі та грошам Стефано Карраччі відкриває взуттєву фабрику «Черулло». Одружується з сестрою Стефано, Пінуччею Карраччі, у них народжується син Фердінандо, якого називають Діно. На честь брата Ліла назвала свого первістка Ріно.

Інші діти.

Родина Греко (родина вахтера):

Елена Греко — її ще називають Ленучча або Лену́. Народилася у серпні 1944 року і є авторкою цієї довгої оповіді, яку ви читаете. Елена починає писати в той момент, коли дізнається, що її подруга дитинства Ліна Черулло, яку тільки вона зве Лілою, зникла. Після початкової школи Елена успішно продовжує вчитися в ліцеї. Завдяки здібностям та підтримці викладачки Гальяні вона бере гору в сутичці з викладачем релігії стосовно ролі Святого Духа. Ще з дитинства вона таємно закохана в Ніно Сарраторе. За його підказкою і з неоціненною допомогою Ліли вона описує історію з викладачем релігії у статті, але часопис, з яким співпрацює Ніно, так її і не опублікував. Елена добре навчається й насамкінець отримує диплом магістра у Вищій нормальній школі в Пізі. Там само вона знайомиться й заручається з П'єтро Айротою. Також видає роман, у якому описує життя в своєму районі та підліткові переживання на Іскії.

Пеппе, Джанні та Еліза — менші брати і сестра Елени.

Батько — вахтер у мерії.

Мати — домогосподарка. Спогад про її кульгавість повсякчас переслідує Елену.

Родина Карраччі (родина дона Акілле):

Дон Акілле Карраччі — чудовисько-страхолюд із казок, спекулянт і лихвар. Його вбили.

Марія Карраччі — дружина дона Акілле, мати Стефано, Пінуччі та Альфонсо. Працює в родинній ковбасній крамниці.

Стефано Карраччі — син покійного дона Акілле, чоловік Ліли. Керує статками, нагромадженими батьком, і з часом стає успішним комерсантом завдяки добре налагодженій роботі двох ковбасних крамниць та взуттєвого магазину на площі Мартірі, який він відкриває разом з братами Соларами. Незадоволений бурхливим шлюбом з Лілою, зав'язує стосунки з Адою Каппуччо й починає жити з нею, коли вона вагітніє, а Ліла перебирається у Сан-Джованні-а-Тедуччо.

Пінучча — донька дона Акілле. Працює спочатку в родинній ковбасній крамниці, а згодом — у взуттєвому магазині. Виходить заміж за Лілиного брата Ріно й народжує від нього сина Фердінандо, якого називають Діно.

Альфонсо — син дона Акілле. Сусід Елени по партії. Заручається з Марізою Сарраторе й управляє взуттєвим магазином на площі Мартірі.

Родина Пелузо (родина столяра):

Альфредо Пелузо — столяр. Комуніст. Його засудили за обвинуваченням в убивстві дона Акілле й посадили до в'язниці, де він помер.

Джузеппіна Пелузо — дружина Альфредо. Працює на тютюновій фабриці, живе заради дітей та ув'язненого чоловіка. Після смерті останнього накладає на себе руки.

Пасквале Пелузо — найстарший син Альфредо та Джузеппіни, муляр, комуніст-активіст. Він першим помітив

Лілину вроду й освідчився їй. Ненавидить Солар. Зустрічався з Адою Каппуччо.

Кармела Пелузо, яка просить називати себе Кармен, — сестра Пасквале, працює в галантерейному магазині, але невдовзі Ліла наймає її продавчиною в нову ковбасну крамницю Стефано. Довго зустрічалася з Енцо Сканно, але той, повернувшись з армії, без жодних пояснень покинув її. Згодом заручається з власником заправки на трасі.

Інші діти.

Родина Каппуччо (родина божевільної вдови):

Меліна — родичка Нунції Черулло, удова. Заробляє тим, що миє сходи в будинках старого району. Була коханкою Донато Сарраторе, батька Ніно. Саме через це родина Сарраторе була змушена переїхати, і Меліна ледь не збожеволіла.

Чоловік Меліни — розвантажувач ящики з овочами та фруктами на ринку, загинув за нез'ясованих обставин.

Ада Каппуччо — донька Меліни. Малою допомагала матері мити сходи. Завдяки Лілі влаштувалася продавчиною до ковбасної крамниці старого району. Довго зустрічається з Пасквале Пелузо, а потім стає коханкою Стефано Карраччі, вагітніє і починає з ним жити. З їхнього зв'язку народжується донька Марія.

Антоніо Каппуччо — її брат, механік. Зустрічався з Еленою і ревнував її до Ніно Сарраторе. Дуже хвилюється через перспективу бути призваним до війська, але коли Елена звертається до братів Солар по допомогу в цій справі, почувається таким глибоко приниженим, що пориває з нею. Під час військової служби зазнає серйозного нервового виснаження, і його достроково

демобілізують. Коли повертається у свій район, злидні штовхають його йти працювати на Мікеле Солару, який згодом посилає його до Німеччини з якимсь тривалим секретним завданням.

Інші діти.

Родина Сарраторе (родина залізничника-поета):

Донатو Сарраторе — залізничник, поет, журналіст.

Страшений бабій, був коханцем Меліни Каппуччо. Коли Елена приїхала на канікули на Іскію, родина Сарраторе відпочивала в тому самому будинку, що й вона. Елена змушена була повернутися додому раніше, ніж передбачалося, щоб уникнути домагань Донато. Але наступного літа, страждаючи через роман між Ніно та Лілою, вона віддається йому на пляжі. Щоб позбутися тягаря спогадів про цей принизливий досвід, Елена описує його в книжці, яку згодом публікують.

Лідія Сарраторе — дружина Донато.

Ніно Сарраторе — найстарший із п'яти дітей Донато та Лідії. Ненавидить свого батька. Дуже здібний студент.

Він тривалий час підтримує таємні стосунки з Лілою, і коли вона вагітніє, вони недовго живуть разом.

Маріза Сарраторе — сестра Ніно. Заручена з Альфонсо Карраччі.

Піно, Клелія і Чиро Сарраторе — менші діти Донато та Лідії.

Родина Сканно (родина зеленяра):

Нікола Сканно — зеленяр, помер від пневмонії.

Ассунта Сканно — дружина Ніколи, померла від раку.

Енцо Сканно — син Ніколи та Ассунти, теж зеленяр. Ліла симпатизує йому змалечку. Енцо довго зустрічається

з Кармен Пелузо, але після повернення з війська кидає її без жодних пояснень. У війську він знову береться до навчання й екстерном отримує диплом технічного спеціаліста. Коли Ліла вирішує остаточно піти від Стефано, він опікується нею та її сином Дженнаро й оселяється разом з ними у Сан-Джованні-а-Тедуччо.

Інші діти.

Родина Солар (родина власника бару-кондитерської з однойменною назвою):

Сильвіо Солара — хазяїн бару-кондитерської, монархіст і фашист, каморрист, замішаний у нелегальних справах району. Чинив перепони заснуванню взуттєвої фабрики «Черулло».

Мануела Солара — дружина Сильвіо, лихварка: її червона боргова книга наводить страх на всіх мешканців району.

Марчелло та Мікеле Солари — сини Сильвіо та Мануели. Зверхні й нахабні, але мають успіх у дівчат району, окрім, звісно, Ліли. Марчелло закохується в Лілу, але вона відмовляє йому. Мікеле — трохи молодший від Марчелло, холоднокровніший, розумніший і свавільніший від нього. Зустрічається з Джильйоолою, донькою кондитера, але з роками в ньому визріває хвороблива одержимість Лілою.

Родина Спаньйола (родина кондитера):

Синьйор Спаньйола — кондитер у барі «Солара».

Роза Спаньйола — дружина кондитера.

Джилльйола Спаньйола — донька кондитера, наречена Мікеле Солари.

Інші діти.

Родина Айрот:

Гвідо Айрота — викладач грецької літератури.

Аделе — його дружина. Співпрацює з міланським видавництвом, яке публікує роман Елени.

Маріароза Айрота — старша дочка, викладачка історії мистецтва в Мілані.

П'єтро Айрота — університетський товариш Елени та її наречений, на якого чекає блискуча академічна кар'єра.

Викладачі:

Ферраро — учитель і бібліотекар. Коли Ліла з Еленою були дітьми, він нагороджував їх книжками за любов до читання.

Олів'єро — учителька. Вона першою помітила здібності Ліли та Елени. Десятирічна Ліла написала оповідання під назвою «Блакитна фея». Оповідання це дуже сподобалось Елені, і вона дала його почитати Олів'єро. Але вчителька, роздратована тим, що батьки Ліли не дозволили їй продовжити навчання, так нічого і не сказала про нього. Ба більше — перестала цікавитися Лілою і зосередилась лише на успіхах Елени. Помирає після тривалої хвороби невдовзі після того, як Елена здобуває університетський диплом.

Джераче — викладач гімназії.

Гальяні — викладачка ліцею. Дуже освічена жінка, комуністка. Її відразу вразив розум Елени. Позичає їй книжки, захищає в конфлікті з викладачем релігії, запрошує до себе додому на вечірку, яку влаштовують її діти. Їхні стосунки стають прохолодними, коли Ніно, захопившись Лілою, кидає Надю.

Інші персонажі:

Джино — син аптекаря. Перший хлопець Елени.

Нелла Инкардо — двоюрідна сестра вчительки Олів'єро.

Живе в Барано на Іскії і влітку здає кілька кімнат свого будинку родині Сарраторе. У неї жила Елена, коли відпочивала на морі.

Армандо — студент-медик, син викладачки Гальяні.

Надя — студентка, донька викладачки Гальяні і дівчина Ніно, який, закохавшись у Лілу на Іскії, пориває з нею, написавши про це в листі.

Бруно Соккаво — друг Ніно Сарраторе, син багатого промисловця з Сан-Джованні-а-Тедуччо. Дає Лілі роботу на ковбасній фабриці, що належить його родині.

Франко Марі — студент, хлопець Елени в перші роки навчання в університеті.

Міжчасся

1

Востаннє Лілу я бачила п'ять років тому, узимку 2005-го. Ми гуляли рано-вранці вздовж головної вулиці, неспроможні подолати своє зняковіння — так було між нами вже багато років. Пригадую, що говорила тільки я, а вона тільки щось наспівувала, віталася з якимись людьми, які їй не відповідали, і якщо зрідка й переривала мене, то лиш вигуками, без очевидного зв'язку з моїми словами. За ті роки сталося надто багато поганих, а часом і жахливих речей, і, щоб відновити довіру, нам варто було поділитися таємними думками, але мені не ставало сили знайти слухні слова, а вона силу, може, й мала, та не мала бажання і не бачила в тому жодного сенсу.

Та я однаково дуже любила її і, коли приїздила до Неаполя, завжди намагалася побачитися з нею, хоча, мушу сказати, трохи цих зустрічей побоювалась. Вона дуже змінилася. Тепер уже старість наступала на нас обох, але якщо я боролася зі схильністю до повноти, то вона незмінно була сама шкіра й кістки. Носила геть сиве коротке волосся, яке сама собі підстригала, але не тому, що їй так подобалося, а через недбалість. Укрите зморшками обличчя дедалі більше нагадувало

її батька. Сміялась вона нервово, майже пискляво, і говорила занадто голосно. Увесь час жестикулювала, і в рухах її було стільки лютої рішучості, що здавалось, ніби вона хоче перерубати навпіл будинки, дорогу, перехожих і мене.

Ми вже дійшли до будівлі початкової школи, коли нас обігнав захеканий молодик, якого я не знала, і гукнув їй, що на клумбі біля церкви знайшли труп якоїсь жінки. Ми поквапились до скверика, і Ліла, безцеремонно проштовхуючись, потягла мене за собою в гущу цікавих. Жінка лежала на боці, вона була надзвичайно товста і мала на собі старомодний темно-зелений порохівник¹. На відміну від мене, Ліла впізнала її відразу: то була наша подруга дитинства Джильйола Спаньйола, колишня дружина Мікеле Солари.

Я не бачила її вже кілька десятків років. Її в минулому вродливе обличчя споганіло, щиколотки набрякли. Колись каштанове, а тепер вогняно-руде волосся, довге, як і замолоду, але рідке, розсипалось по зрушеному ґрунті. Одна нога була взута у сильно поношену туфлю на низькому підборі, а на другій була лише тісна сіра вовняна панчоха з діркою на великому пальці, туфля ж лежала за метр від неї, немов вона скинула її, хвищаючи ногами, щоб захиститись від болю або страху. Я розплакалася, Ліла глянула на мене роздратовано.

Ми сіли на лаву неподалік і стали мовчки чекати, доки Джильйола заберуть геть. Що з нею сталося, як вона померла — поки що цього не знав ніхто. Ми пішли до Ліли додому — у ту невеличку стару квартирку її батьків, у якій вона тепер жила з сином Ріно. Завели розмову про нашу подругу. Ліла наговорила про неї всякої гидоти, мовляв, паскудне життя вона вела, підле й нікчемне. Але тепер я пропускала її слова повз вуха — я не могла прогнати спогад про Джиль-

¹ Плащ. (Тут і далі прим. ред.)

йолине обличчя у профіль на голій землі, про її довге рідке волосся, про білувату шкіру, що проступала крізь волосся на черепі. Скількох людей, наших однолітків, уже не було серед живих, вони щезли зі світу: хто через хворобу, хто під тягарем життєвих випробувань, які, мов наждаком, стирали їхні нерви, хто загинув не своєю смертю. Якийсь час ми сиділи отак апатично на кухні, не маючи ані найменшого бажання прибирати зі столу, а тоді знову вийшли надвір.

Був чудовий зимовий день, світило сонце, звеселяючи все навколо. На відміну від нас, старий район залишився таким, як був. Зовсім не змінилися низькі сірі будинки, двір, де ми гралися, головна вулиця; тою самою лишалася темна паща тунелю, усюди так само панувало насильство. А от навколишній краєвид змінився. Зеленкуватих плес ставків більше не було, колишня консервна фабрика зникла. На їхньому місці стояли, виблискуючи, скляні хмарочоси, колишні символи світлого майбутнього, у яке ніхто ніколи не вірив. Усі ці зміни я помічала з року в рік, іноді з цікавістю, але частіше байдуже. У дитинстві я собі уявляла, буцімто поза нашим районом Неаполь повен всіляких дивовиж. Наприклад, кількадесят років тому мене страшенно вразив хмарочос на площі Гарібальді: я захоплено спостерігала, як поруч з модерною спорудою центрального залізничного вокзалу поверх за поверхом виростає кістяк цієї будівлі, яка тоді здавалась нам височенною. Проходячи площею, я завжди ним замилювалась. «Дивись-но, який він високий», — казала я Лілі, Кармен, Пасквале, Аді, Антоніо — усім тодішнім друзям, з якими ми їздили на море, туди, де починаються багаті квартали. Там, нагорі, думалось мені, живуть ангели, і звідти вони можуть насолоджуватися видом на ціле місто. Як мені хотілося вилізти туди, забратися аж на вершечок! Хоч він був за межами нашого району, то був *наш* хмарочос, бо ми день

у день бачили, як він росте. Але потім будівництво зупинилося. Коли я повернулася з Пізи додому, привокзальний хмарочос більше не здавався мені символом оновлення міста, а радше доказом нездарності тутешнього люду.

У ті часи я зрозуміла, що між нашим районом і всім Неаполем великої різниці немає, бо занепад заповнив усе. Повертаючись у рідне місто, я щоразу помічала, як воно стає дедалі крихкішим, не витримує змін пір року, спеки, холоду, а насамперед гроз. То заливає станцію на площі Гарібальді, то завалюється галерея напроти музею, то десь зсувається земля і надовго вимикають струм. Моя пам'ять зберігала спогад про повні небезпек темні вулиці, дедалі хаотичніший вуличний рух, ями в бруківці, великі калюжі. Переповнена каналізація вивергала нечистоти. Потоки стічних вод, відходів і бацил виливалися в море з пагорбів, забудованих новими вутлими спорудами, або ж роз'їдали підземний світ. Люди вимирали через занедбаність, корупцію, сваволю, проте на кожних нових виборах із захватом підтримували політиків, які робили їхнє життя нестерпним. Зійшовши з потяга, я з осторогою йшла вулицями, де минуло моє дитинство, і завжди говорила діалектом, немов подаючи знак: *я своя, не чіпайте мене*.

Коли я скінчила університет і одним махом написала оповідання, яке за кілька місяців геть несподівано вилилося в книжку, у мене виникло враження, що світ, з якого я вийшла, розвалюється ще більше. У Пізі та Мілані я почувалася добре, іноді навіть щасливо, а при кожному поверненні в рідні місця боялася, що якісь непередбачені обставини не дозволять мені виїхати звідси і все те, що я здобула, у мене заберуть. Що більше не зможу зустрітися з П'єтро, за якого невдовзі мала вийти заміж; що більше не побачити мені чепурного приміщення видавництва; що більше не тішитимуся вишуканим

товариством Аделе, моєї майбутньої свекрухи — такою матір'ю, як вона, моя мати не була ніколи. Раніше місто теж здавалося мені занадто людним — страшна тиснява повсюди, від площі Гарібальді до кварталів Форчелла і Дукеска, до вулиць Лавінайо та Реттіфіло. Наприкінці 1960-х у мене склалося враження, що натовп став ще більшим, а дратівливість й агресивність людей вийшли з-під будь-якого контролю. Якось вранці я подалася до вулиці Меццоканноне, де кілька років до того працювала продавчиною у книгарні. Я пішла туди з цікавості, щоб знову побачити місце, де я трудилася, а насамперед — щоб подивитися на університет, у якому ніколи не була. Я хотіла порівняти його з Вищою нормальною школою в Пізі, а ще сподівалася зустріти дітей викладачки Гальяні — Армандо й Надю — і похвалитися перед ними тим, чого мені вдалося досягти. Але вулиця та університетські приміщення сповнили мене неспокоєм, там була сила-силенна студентів з Неаполя, провінції і з цілого Півдня. Одні були добре одягнені, галасливі й самовпевнені, а інші — неотесані й затуркані. Вони юрмилися біля входу, в аудиторіях, стояли у довгих чергах перед канцеляріями, де вряди-годи спалахували сварки. Троє чи четверо побилися за кілька кроків від мене, без жодного приводу, немов їм досить було побачити одне одного, щоб вибухнути лайкою і стусанами, їхня чоловіча лють вимагала крові, виливалась у крики говіркою, яку я ледве розуміла. Я поквапилася геть, немов відчула загрозу в місці, яке вважала безпечним і приязним.

Коротко кажучи, щороку мені здавалося, що стає дедалі гірше. У той період злив сталися й інші руйнації — цілий багатопверховий будинок запався і перехилився на один бік, немов людина, яка сперлася на поїдений шашелем підлокітник, а той зламався. Були загиблі й поранені. Крики, бійки, вибухи саморобних бомб. Здавалось, ніби місто виношує

у своєму лоні гнів, що ніяк не може вийти назовні, а тому роз'їдає його зсередини або ж вибухає на поверхні гнійниками, просяклыми отрутою, яка вивергається на всіх — на дітей, дорослих, літніх людей, мешканців інших міст, на американців з НАТО, на туристів усіх національностей, на самих неаполітанців. Як можна було витримати в такому місці, де всюди панували безлад і небезпека — на околицях і в центрі, на пагорбах і під Везувієм? Яке жахливе враження справило на мене передмістя Сан-Джованні-а-Тедуччо і сама дорога до нього! Яке жахливе враження справила на мене фабрика, де працювала Ліла, і сама Ліла, Ліла, яка жила з малою дитиною в убогій оселі разом з Енцо, але не спала з ним! Сказала, що він хоче розібратися, як працюють комп'ютери, а вона допомагає йому в цьому. Мені запам'ятався цей її голос, вона немов хотіла викреслити зі свого життя Сан-Джованні, ковбаси, запах фабрики, своє становище, тому самовпевнено кидала всілякі хитромудрі назви, як-от Центр кібернетики при державному університеті в Мілані чи радянський Центр застосування комп'ютерів у суспільних науках. Вона переконувала мене, що невдовзі подібний центр створять і в Неаполі. Я подумала собі: у Мілані — цілком можливо, у Радянському Союзі — безперечно, але не тут, усе це лише божевілля твоєї неспокійної голови, у яке ти втягуєш ще й бідолашного, відданого тобі Енцо. А найкраще — це втекти звідси. Накивати п'ятами безповоротно, подалі від того життя, яким ми жили від самого народження. Оселитися на якихось добре впорядкованих теренах, де й справді все можливо. Як це зробила я. Але за всі ці десятиліття я зрозуміла, що помилялася, бо це просто ланцюг з дедалі більшими ланками: район пов'язаний з містом, місто — з Італією, Італія — з Європою, а Європа — з цілою планетою. І нині я твердо переконана: хворий не лише наш район,

не лише Неаполь, а вся земна куля, увесь Всесвіт і всі можливі всесвіти. І вся штука в тому, щоб приховати, зокрема від себе, справжній стан справ.

Я виголосила все це Лілі дещо пафосним тоном того полудня, узимку 2005 року. Я хотіла визнати, що вона все добре зрозуміла ще в дитинстві, не ступивши й кроку за межі Неаполя. Але майже відразу мені стало соромно, бо у своїх словах я відчула злостивий старечий песимізм і знала, що вона цього терпіти не може. Ліла вишкірила старі зуби в усмішці, більше схожій на нервову гримасу, й сказала:

— Думаєш, ти всі розуми поїла, що можеш усіх повчати? Чого тобі треба? Хочеш написати про нас? Про мене?

— Ні.

— Кажі правду.

— Це було б занадто складно.

— Але ти про це думала і досі думаєш.

— Трохи думала.

— Дай мені спокій, Лену. Дай нам усім спокій. Ми всі маємо зникнути, ми ні на що не заслуговуємо, ні Джильйола, ні я, ніхто!

— Неправда.

Вона скроїла гидку міну незадоволення й пильно подивилася на мене: зіниці ледве видно, губи стиснуті.

— Гаразд, — сказала вона, — пиши, якщо тобі так хочеться, пиши про Джильйола, про кого завгодно. Але в жодному разі не про мене. Навіть не смій, пообіцяй, що не будеш.

— Не писатиму ні про кого, і про тебе теж.

— Гляди, я не спускатиму з тебе ока.

— Як це?

— Залізу у твій комп'ютер, прочитаю файли і зітру їх.

— Та ну!

— Гадаєш, я не можу?

— Та я знаю, що можеш. Але я зумію захиститися.
Вона засміялася своїм давнім злостивим сміхом.
— Не від мене.

2

Я добре запам'ятала ці три слова, це було останнє, що вона мені сказала: *не від мене*. Я пишу вже кілька тижнів, пишу що є сили, не марнуючи часу на перерачування. Якщо Ліла ще жива — фантазую я, сьорбаючи каву і дивлячись, як По б'є хвилями об опори моста принцеси Ізабелли, — вона не стримається, залізе в мій комп'ютер, усе це прочитає. Тоді вона, стара дивачка, точно розсердиться на мене за непослух, захоче втрутитися, щось виправить, щось додасть та й забуде про своє бажання зникнути. Потім мию чашку, підходжу до письмового стола і знов беруся за писання. Вертаюся до тієї холодної весни в Мілані, до того вечора понад сорок років тому, коли чоловік в окулярах з товстими скельцями так саркастично говорив у книгарні перед усіма про мене і мою книжку, а я відповідала йому, розгублена й перелякана. Аж тут раптом підвівся Ніно Сарраторе, якого важко було впізнати через неохайну, чорну як смола бороду, і жорстко виступив проти того чоловіка. Від тієї миті все моє єство стало німо викрикувати його ім'я — я так давно його не бачила, років чотири чи п'ять — і хоч у мене всередині все залякло від напруги, я відчула, що палаю.

Коли Ніно завершив, той чоловік стриманим жестом попросив слова у відповідь. Було зрозуміло, що йому виступ не сподобався, але мене переповнювали бурхливі емоції, щоб я могла зрозуміти, чому саме. Звісно, я помітила, що Ніно змістив фокус з літератури на політику, причому досить таки брутальним, геть не шанобливим способом. Але тоді

я не надала цьому великого значення — я ніяк не могла про-
бачити собі, що не зуміла дати гідну відсіч, що показала се-
бе недотепою перед такою освіченою публікою. А я ж недо-
тепою не була. Коли в ліцеї я раптом опинялася в невідгідній
ситуації, я намагалась наслідувати викладачку Гальяні, її тон
і манеру висловлювання. У Пізі цього взірця виявилось за-
мало, тут я мала справу з набагато крутішими людьми. Фран-
ко, П'єтро і всі найкращі студенти, а ще, звісно, авторитет-
ні викладачі Нормальної школи висловлювалися складно,
писали з вишуканою майстерністю, вирізнялися аналітични-
ми здібностями, бездоганною логікою — усього цього в Га-
льяні не було. І я вчилася бути такою, як вони. Часто мені це
здавалося, і я повірила, що опанувала слова настільки, що
назавжди позбулася почуття неприкаяності, навчилася при-
боркувати емоції й уникати імпульсивних висловлювань.
Одне слово, я озброїлася таким способом говорити і писати,
який давав змогу — за допомогою продуманих наперед слів,
розбудованої і обміркованої структури висловлювання, по-
ступового наростання аргументів та неодмінної граматичної
бездоганності — ушент знищити співрозмовника і назавж-
ди позбавити його бажання заперечувати. Але того вечора
все пішло якось не так. Спершу Аделе зі своїми друзями, яких
я вважала вельми начитаними, а потім той чоловік в окулярах
з товстими скельцями вселили в мене ніяковість. Я знову ста-
ла старанною дівчинкою з провінції, донькою вахтера, у мо-
ві якої вчуваються південні інтонації і яка сама дивується, як
це вона опинилася тут у ролі молодой і освіченої письменни-
ці. Я втратила віру в себе і тому говорила непереконливо, не-
послідовно. А коли я ще й побачила Ніно! Його поява зни-
щила в мені рештки самовладання, а виступ на мій захист
підтвердив, що все, чого я навчилася, раптом кудись поділо-
ся. Ми обоє походили майже з того самого середовища і обоє

докладали зусиль, щоб навчитися цієї манери висловлювання. Та він не лише вмів її використовувати — природно й невимушено — проти співрозмовника, але й іноді, коли вважав за потрібне, дозволяв собі навіть навмисне порушувати гармонію вишуканої літературної мови з такою безсоромною зверхністю, що професорський тон чоловіка в окулярах з товстими скельцями на цьому тлі видавався анахронічним, а то й смішним. Тому, побачивши, що цей чоловік хоче знов узяти слово, я подумала: він дуже розсердився, і якщо вже раніше він так шпетив мою книжку, то тепер паплюжитиме її ще більше, щоб принизити Ніно, який її захищав.

Але, схоже, того чоловіка цікавило інше: він більше не говорив про мій роман, не згадував мене. Натомість він зосередився на деяких висловах, які Ніно вжив побіжно, але повторив кілька разів: то були фрази на кшталт «зарозумілість інтелектуальних вельмож», «антиавторитарна література». Лише тоді я зрозуміла, що розсердив його саме політичний пафос виступу. Йому не сподобались ці слова, і, аби наголосити на цьому, він несподівано перейшов з низького голосу на саркастичний фальцет («*отже, гордість з пізнання ніні вважається зарозумілістю, отже, тепер навіть література стала антиавторитарною?*»). Відтак вчепився у слово «авторитарний». «Дяка Богові, — мовив він, що є ще методи, нехай навіть авторитарні, якими можна поставити на місце недовчених молодиків, що снують усілякі химери, послуговуючись маячною, почутою на бозна-яких альтернативних університетських курсах». І ще довго просторікував на цю тему, звертаючись до публіки — і жодного разу до Ніно чи до мене. А в кінці він зосередився спершу на літньому критикові, який сидів поруч зі мною, а тоді прямо звернувся до Аделе, яка, мабуть, від самого початку була справжньою ціллю його випадів. «Я звинувачую

не молодь, — сказав він, підсумовуючи, — а зрілих учених, які задля власного інтересу завжди готові підхопити будь-яку дурницю, якщо вона в моді». Тут він врешті замовк і рушив до виходу, прокладаючи собі шлях неголосними, але енергійними «пробачте», «можна пройти», «дякую».

Присутні підводилися, щоб пропустити його, їхні обличчя відбивали неприязнь, але водночас і шанобу. Тут я врешті остаточно зрозуміла, що то була якась поважна особа з таким високим престижем, що навіть Аделе на його похмурий прощальний кивок відповіла сердечним «дякую, до побачення». І, мабуть, саме тому Ніно здивував усіх, коли владно й водночас глузливо назвав його професором, даючи зрозуміти, що знає, з ким має справу — *«Професоре, куди ви, не тікайте»* — а тоді шпарко підбіг до нього на своїх довгих ногах, заступив дорогу і кинув в обличчя кілька різких фраз. Я щось недочула, дещо не до кінця зрозуміла, але, схоже, слова йому допекли, як розжарені на сонці сталеві дроти. Чоловік слухав, стоячи нерухомо і не виявляючи нетерплячості, а тоді махнув рукою — мовляв, відійди — і вийшов.

3

Я встала з-за столика приголомшена. Мені не вірилося, що Ніно справді тут, у Мілані, у цій залі. Але так, це справді він, він прямував мені назустріч, усміхаючись, але без покwapу, розміреним кроком. Ми потисли одне одному руки — його рука була гаряча, а моя крижана, — обмінялися фразами про те, як приємно нарешті зустрітися знову. Усвідомлення того, що цього вечора найгірше вже позаду, що ось він переді мною, справжній, трохи вгамувало мою досаду, але я досі була схвильована. Я відрекомендувала його критикові, який розхвалював мою книжку, сказала, що це мій приятель

з Неаполя, що ми разом навчалися в ліцеї. Хоча критикові теж дісталось від Ніно, він поводився люб'язно, похвалив його за виступ проти професора, приязно згадав Неаполь і загалом говорив з ним як із хорошим студентом, якого слід заохочувати. Ніно пояснив, що вже давно живе в Мілані, займається економічною географією і належить — тут він усміхнувся — до найнижчої категорії академічної ієрархії, тобто є асистентом. Він говорив приязним тоном, без тих дещо похмурих ноток, які вчувалися в його голосі в юності, і мені здалося, що панцир на ньому тепер дещо легший, ніж той обладунок, що так захоплював мене в ліцеї. Він немов позбувся зайвої ваги, щоб мати змогу фехтувати спритніше й елегантніше. Я з полегкістю зауважила, що на пальці в нього не було обручки.

Тим часом підійшло декілька подруг Аделе з проханням підписати книжку, і це мене схвилювало, адже таке відбувалося зі мною вперше. Я завагалася: мені не хотілося втрачати з виду Ніно навіть на мить, але я прагнула також згладити враження незграбного дівчиська, яке я, мабуть, на нього справила. Тому я залишила його з літнім викладачем — його звали Тарратано — і привітно заговорила зі своїми читачками. Я думала закінчити з ними швидко, але примірники того роману були нові, пахли друкарнею, не те що смердючі пошарпані книжки, які ми з Лілою брали в районній бібліотеці, і мені не хотілося псувати їх поспішними карлючками. Найкращим почерком, як учила вчителька Олів'єро, я виводила вигадливі присвяти, і жінки, що чекали в черзі, почали втрачати терпіння. Серце мені страшенно билось, я не зводила з Ніно очей. Я тремтіла від самої думки, що він піде геть.

Він не пішов. Тепер до них з Тарратано підійшла Аделе і Ніно щось говорив їй, водночас шанобливо й невимушено. Я згадала, як він розмовляв у коридорах ліцею з викладачкою Гальяні, і в моїй уяві образ того блискучого ліцеїста легко

злився з тим молодим чоловіком, яким він став. Натомість я відразу відкинула — як нікому не потрібне відхилення й джерело страждання для всіх — спогад про студента на Іскії, коханця моєї заміжньої подруги, розгубленого хлопця, який ховався у вбиральні крамниці на площі Мартірі, батька хлопчика Дженнaro, якого він ніколи не бачив. Звісно, Ліла ввірвалася в його життя і збила з дороги, але — як мені тепер було цілком очевидно — то був лише короткий епізод. Яким би сильним не виявилось для нього це переживання, які б глибокі сліди воно в ньому не залишило, однаково все скінчилося. Ніно віднайшов себе самого, і мене це тішило. Я подумала: треба сказати Лілі, що я його бачила, що в нього все гаразд. А потім передумала: ні, нічого я їй не скажу.

Коли я скінчила підписувати книжки, зала уже спорожніла. Аделе ніжно взяла мене за руку й почала хвалити за те, як гарно я говорила про свою книжку і як достойно відповіла на ту негарну репліку — так вона це назвала — чоловіка в окулярах з товстими скельцями. Оскільки я заперечувала (бо добре знала, що це була неправда), вона запитала в Ніно та Тарратано, і вони обидва, певна річ, розсипались у компліментах. Ніно навіть сказав, серйозно дивлячись на мене: *«Ви не знаєте, якою була ця дівчина ще в гімназії — розумниця, дуже начитана, відважна і напрочуд красива»*. Моє обличчя спалахнуло, а він з вишуканою іронією почав розповідати про мій тодішній конфлікт з викладачем релігії. Аделе уважно слухала й часто сміялася. *«У нашій родині ми швидко помітили чесноти Елени»*, — сказала вона, а відтак оголосила, що замовила столик у поблизькому ресторанчику. Я запанікувала, збентежено промимрила, що втомилася і не голодна, і дала всім зрозуміти, що воліла б прогулятися з Ніно перед сном, адже ми так давно не бачилися. Я знала, що це нечемно, бо та вечеря мала відбутися

на мою честь, а також як подяка Тарратано за те, що він просував мою книжку, але зупинитись не могла. Аделе якусь мить іронічно дивилася на мене, відповіла, що, звісно, мого товариша теж запрошено, і таємниче додала, наче щоб винагородити мене за те, чим я пожертвувала: «Я приберегла для тебе чудовий сюрприз». Я стривожено глянула на Ніно: чи прийме він запрошення? Він сказав, що не хоче нав'язуватися, глянув на годинник і погодився.

4

Ми вийшли з книгарні. Аделе тактовно пішла вперед разом з Тарратано, ми з Ніно йшли за ними. Але дуже швидко я зрозуміла, що не знаю, що йому сказати; я боялася, що будь-яке слово виявиться недоречним. Однак він не дав запанувати мовчанці. Знову похвалив мою книжку, а потім з великою пошаною заговорив про родину Айрот (назвав їх «однією з найкультурніших родин, які ще щось важать в Італії»), сказав, що знайомий із Маріарозою («вона завжди на передовій; два тижні тому ми страшенно посварилися»), привітав мене, бо щойно дізнався від Аделе, що я заручилася з П'єтро, здивував мене, заявивши, що читав його книжку про вакхічні обряди; але передусім з надзвичайною повагою згадав главу сім'ї, професора Гвідо Айроту: це, мовляв, «справді виняткова людина». Мене трохи роздратувало, що він уже знає про мої заручини, а те, що похвала моему роману була лиш вступом до далеко завзятіших дифіраμβів цілій родині П'єтро та його книжці, справило мені прикрість. Я перервала, запитавши про його життя, але нічого конкретного він не відповів, лиш згадав про томик, який має невдовзі вийти: це, мовляв, річ нудна, але він мусив його написати. Я не відступала і спитала, чи не було йому перший час складно в Мілані. Він кинув кілька

слів про проблеми південця, який опиняється на Півночі без ламаного шеляга в кишені. А тоді ні сіло ні впало спитав:

— А ти повернулась до Неаполя?

— Поки що так.

— Живеш у нашому районі?

— Так.

— Я остаточно порвав з батьком і не бачуся ні з ким з родини.

— Шкода.

— Так краще. Мені лиш прикро, що я не знаю, як там Ліна.

На мить я подумала, що помилилась, що Ліла нікуди не поділася з його життя, що він прийшов у книгарню не заради мене, а лише щоб спитати про неї. Тоді я сказала собі: як би він і справді хотів дізнатися про Лілу, за стільки років він знайшов би спосіб це зробити, й імпульсивно відповіла рішучим тоном, немов прагнула швидко закрити тему:

— Вона покинула чоловіка і живе з іншим.

— Хто в неї народився — хлопчик чи дівчинка?

— Хлопчик.

Він незадоволено скривився й мовив:

— Ліна смілива, аж занадто смілива. Але вона не вміє підкорятися реальності, нездатна сприймати інших такими, якими вони є, та й себе саму теж. Кохати її було нелегко.

— У якому сенсі?

— Вона не знає, що таке відданість.

— Перебільшуєш.

— Ні, з нею явно щось не те — з її головою і зі всім іншим, це помітно було навіть під час сексу.

Ці останні слова — *навіть під час сексу* — вразили мене найбільше. Отже, для Ніно стосунки з Лілою були досвідом негативним? Отже, це його негативне ставлення стосувалося

й сексу? Адже саме це він тільки-но сказав, збентеживши мене. Я кілька секунд вдивлялась у темні постаті Аделе та її приятеля, які йшли перед нами. Збентеження перейшло у тривогу, я відчула, що слова «*навіть під час сексу*» були лише вступом, що він збирається висловитися ще відвертіше. Кілька років тому Стефано після свого одруження якось звірився мені, розповів про проблеми з Лілою, але у своїх звіряннях ніколи не згадував про секс, і ніхто в нашому районі про це не згадав би, говорячи про кохану жінку. Важко було собі уявити, приміром, щоб Пасквале розповідав мені про Адину сексуальність чи тим паче щоб Антоніо говорив з Кармен чи Джильйоолою про секс зі мною. Про це чоловіки розмовляли між собою, і якщо ми, дівчата, були або ставали їм байдужі, висловлювались дуже вульгарно. Але між чоловіками та жінками про таке не говорилося. Натомість я відчула, що Ніно, цей новий Ніно, вважав цілком нормальним обговорювати зі мною статеві стосунки, які він мав із моєю подругою. Я збентежилась і відступила. Про це теж, подумала я про себе, ніколи не розповів Лілі, а вголос з награною невимушеністю мовила: усе це давно минуло, не варто засмучуватися, повернімось до тебе, над чим працюєш, які перспективи в університеті, де мешкаєш, живеш сам? Та в ці слова я вклала забагато запалу, і він, напевно, зрозумів, що я хочу якомога швидше закрити цю тему. Іронічно посміхнувся і почав відповідати на мої запитання. Тим часом ми вже дійшли до ресторану.

5

Аделе розсадила всіх по місцях: мене — поруч з Ніно, Тарратано — навпроти, сама сіла біля Тарратано і навпроти Ніно. Ми зробили замовлення, а розмова тим часом перейшла на того чоловіка в окулярах з товстими скельцями, викладача

італійської літератури — як я зрозуміла — постійного дописувача до газети «Корр'єре делла сера», християнського демократа. Аделе та її приятель дали вже собі волю. Офіційна презентація в книгарні скінчилася, і вони досхочу говорили про нього всілякі гидкі речі, нахвалюючи Ніно за те, як він виступив проти нього і поклав на лопатки. А особливо вони сміялися, згадуючи слова, які Ніно кинув йому навздогін, коли той полишав залу, — слова, які вони чули, а я ні. Вони попросили його точно повторити цю фразу, а Ніно оборонявся, кажучи, що не пам'ятає. Але згодом він таки повторив її, можливо, цього разу прикрасивши, щось на кшталт: «Щоб захистити владу, ви погоджуєтесь на авторитаризм і готові навіть скасувати демократію». Від тієї миті говорили лише вони троє, з дедалі більшим азартом, про секретні служби, про Грецію, про тортури у грецьких в'язницях, про В'єтнам, про несподіване піднесення студентського руху не тільки в Італії, а й у всій Європі та світі, про статтю професора Айроти в часописі «Іль Понте» — Ніно сказав, що поділяє кожне його слово — щодо стану університетської науки та освіти.

— Я скажу доньці, що стаття вам сподобалась, — мовила Аделе, — Маріароза вважає її невдалою.

— Маріарозі подобається тільки те, чого світ дати не може.

— Браво, це істинна правда.

Я нічого не знала про цю статтю майбутнього свекра. Це мене збентежило, і я мовчки прислухалась до розмови. Спершу іспити, потім диплом, а відтак книжка та її поспішний вихід у світ забирали значну частину мого часу. Я лиш приблизно знала про те, що діялося у світі, і до мене майже нічого не доходило про студентів, маніфестації, сутички, поранених, арешти, кровопролиття. Оскільки я вже ніяк не була пов'язана з університетом, про тамтешні маразми я знала лише

з буркотіння П'єтро, який весь час нарікав на це, як він казав, «пізанське болітце». Тому вся ця історія мала для мене вельми туманний вигляд. Але мої співбесідники, схоже, дуже добре орієнтувалися в цьому тумані, а найкраще з усіх — Ніно. Я сиділа коло нього і слухала, торкаючись ліктем його ліктя, і хоч контакт цей був лише через тканину, мене він все одно хвилював. Ніно зберіг свою любов до цифр: називав кількість університетських абітурієнтів, яких стало надто багато, говорив про фактичну місткість будівель, про те, скільки годин насправді відпрацьовують університетські вельможі, а скільки часу вони замість того, щоб проводити дослідження й викладати, засідають у парламенті чи різних правліннях або ж дають високооплачувані консультації чи займаються приватною професійною діяльністю. Аделе погоджувалася з ним, і її приятель теж, іноді вони теж щось додавали, згадуючи людей, про яких я ніколи не чула. Я відчула себе зайвою. Моя книжка, привід для цього святкування, більше нікого не цікавила, свекруха, схоже, навіть забула, що обіцяла мені якийсь сюрприз. Я шепнула, що вийду на хвилинку, Аделе неуважно кивнула, а Ніно далі пристрасно говорив. Тарратано, мабуть, подумав, що мені нудно, і сказав з турботою, майже пошепки:

— Вертайтеся швидше, мені дуже важливо почути вашу думку.

— У мене немає думок, — відповіла я, ледь усміхаючись. Він теж відповів мені усмішкою:

— Письменниці неважко якусь думку вигадати.

— Можливо, але я не письменниця.

— Авжеж письменниця.

Я пішла в туалет. Щоразу, як Ніно розтуляв рота, він показував мені мою відсталість. «Треба працювати над собою, — подумала я, — як же можна було так себе занедбати?» Звісно, за бажання я можу на словах вдавати і компетентність,

і ентузіазм. Але далі так не можна, я забила собі голову всіляким непотребом, а натомість стількох важливих речей не знала. Після розриву з Франко я втратила ту дешифровку допитливості до світу, якої набралася від нього. А заручини з П'єтро нічим мені не допомогли — те, що не цікавило його, перестало цікавити й мене. Як сильно відрізняється П'єтро від свого батька, від сестри, від матері... І ще більше він відрізняється від Ніно. Якби це залежало від нього, я б ніколи не написала свого роману. Звістку про його публікацію він сприйняв майже з прикрістю, немов я порушила якимось академічний етикет. А може, я перебільшую, можливо, проблема лише в мені. Може, річ у моїй обмеженості, я можу зосереджуватися лише на чомусь одному за раз, а все інше змушена відкидати. Але тепер я змінюся. Тільки-но скінчиться ця нудна вечерея, я не відстану від Ніно, гулятимемо цілу ніч, і я розпитаю його, які книжки мені варто читати, які фільми дивитися, яку музику слухати. Візьму його під руку і скажу: мені холодно. Невиразні наміри, незакінчені речення. Я сама від себе приховала тривогу, яка мене охопила, і лиш подумала: це може бути єдина нагода, завтра я їду і більше його не побачу.

Тим часом я зі злістю розглядала себе в дзеркалі. Обличчя втомлене, прищипки на підборідді та фіолетові кола під очима провіщали місячні. Я негарна, низенька, маю завеликі груди. Я вже давно мала б зрозуміти, що ніколи йому не подобалась — не випадково він вибрав Лілу, а не мене. І що з того вийшло? *«З нею щось не те, навіть під час сексу»*, — сказав він. Мені не треба було ухилитися від розмови. Треба було виявити інтерес, хай би говорив далі. Якщо він знову про це заговорить, мені слід відкинути упередження й сказати: як з дівчиною може бути щось не те під час сексу? І зі сміхом пояснити: я питаю, щоб мати змогу виправитись, раптом що. Якщо це взагалі можна виправити. Я з відразою згадала те,

що сталося між мною та його батьком на пляжі Маронті. Згадала, як кохалася з Франко на вузькому ліжку в його кімнатці у Пізі. Може, тоді я теж робила щось не те — щось таке, що помітили, але тактовно мені про це не сказали? А якби того самого вечора, скажімо, я переспала з Ніно і також зробила б щось не те, він би тоді подумав: з нею теж щось не те, як і з Лілою, а потім розповідав би про це в мене за спиною університетським подругам, а може, навіть Маріарозі?

Я усвідомила, якими неприємними були ці слова, треба було дорікнути йому. Треба було сказати: «Той неправильний секс, той досвід, який ти тепер так негативно оцінюєш, мав наслідки — народилась дитина, малий Дженнаро, дуже розумний хлопчик. Негарно з твого боку так говорити, бо річ не в тім, з ким усе так, а з ким не так, а в тім, що заради тебе Ліла зруйнувала собі життя». І я вирішила: ось позбудусь Аделе та її приятеля, а потім, коли він проведжатиме мене до готелю, знову зачеплю цю тему і все йому викладу.

Я вийшла з туалету. Повернулася до зали й виявила, що за моєї відсутності дещо змінилося. Тільки-но побачивши мене, свекруха відразу замахала рукою і весело сказала, розпашівшись: «Ось нарешті й сюрприз». Цим сюрпризом був П'єтро, який сидів поруч з нею.

6

Мій наречений схопився на ноги, обняв мене. Я ніколи нічого не розповідала йому про Ніно. Сказала кілька слів про Антоніо, згадала мимохідь роман з Франко, про який, зрештою, багато хто знав у студентському середовищі Пізи. А от Ніно я ніколи не згадувала. Історія ця боліла мені, у ній були прикрі моменти, яких я соромилась. Розповісти про неї означало визнати, що я вже давно кохаю когось так, як ніколи

Літературно-художнє видання

ФЕРРАНТЕ Елена
Історія втечі та повернення
Роман

Головний редактор *С. І. Мозгова*
Відповідальний за випуск *О. В. Приходченко*
Редактор *І. В. Матюшенко*
Художній редактор *В. О. Трубчанінов*
Технічний редактор *В. Г. Євлахов*
Коректор *К. В. Озерова*

Підписано до друку 28.10.2021.
Формат 84x108/32. Друк офсетний.
Гарнітура «Literaturna». Ум. друк. арк. 23,52.
Наклад 3000 пр. Зам. № .

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61001, м. Харків, вул. Б. Хмельницького, буд. 24
E-mail: cop@bookclub.ua

Віддруковано у АТ «Харківська книжкова фабрика “Глобус”»
61052, м. Харків, вул. Різдвяна, 11.
Свідоцтво ДК № 3985 від 22.02.2011 р.
www.globus-book.com

• за телефонами довідкової служби
(050) 113-93-93 (МТС); (093) 170-03-93 (life);
(067) 332-93-93 (Київстар); (057) 783-88-88

• на сайті Клубу: www.bookclub.ua

• у мережі фірмових магазинів
див. адреси на сайті Клубу або за QR-кодом

Надсилається безоплатний каталог

**Для гуртових
клієнтів**

Харків

тел./факс +38(057)703-44-57

e-mail: trade@ksd.ua

Запрошуємо до співпраці авторів

e-mail: publish@ksd.ua

Ферранте Е.

Ф43 Історія втечі та повернення : роман / Елена Ферранте ; перекл. з італ. М. Прокопович. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2021. — 448 с.

ISBN 978-617-12-6128-0

ISBN 978-88-6632-411-9 (іт.)

Світ змінюється — той, що довкола, і твій власний. Колись Ліла на задрість усім зіграла пишне весілля й оселилася в розкішній квартирі. Тепер вона з сином мешкає в злиденній новобудові і працює на ковбасній фабриці. Колись Елена кинула виклик суспільству й поїхала геть з Неаполя. Тепер вона — успішна письменниця, готується вийти заміж за професора з поважної родини. Дві молоді жінки, подруги дитинства, урешті опинилися в різних світах. Вони не бачитимуться роками, живучи тільки спогадами та короткими телефонними розмовами. Але відстань і час не здатні зруйнувати їхню близькість.

УДК 821.131.1

Чи існує жіноча дружба? Ніжна Елена й запальна Ліла зростають на вузьких вуличках робітничого району Неаполя. Надворі 1950-ті, і світ не надто приязно ставиться до подруг-розумниць, які вирішили за будь-яку ціну розбагатіти й вирватися на справжній простір. Вони в усьому будуть найкращі — найрозумніші, найкрасивіші, найпопулярніші. І завжди одна — на крок попереду другої...

Найкращі подруги Ліла й Елена дорослішають, і життя готує для них нові випробування. Ліла виходить заміж і стає синьорою Карраччі. Шлюб зі Стефано дає їй омріяне багатство і забезпечує можливість існування для всієї родини. Але не гарантує щастя. Елена продовжує навчатися, усе частіше почувачись чужою серед своїх і своєю серед чужих. Сумлінною працюю вона торує власний шлях до успіху. Дівчата віддаляються одна від одної. Їм доводиться самотійно вирішувати, яким буде їхнє майбутнє. Але хай де б вони були і хай чим би займалися, зв'язок між ними не розірвати.

